

ב. ע' בשבת קב: 'אמר ר' ירמיה: שכן עני חופר גומא להצניע בה פרוטותיו' ושם מדובר בפחות מטפת, ע"ש. ואפשר דלכך נקט עני ובפרוטות בודדות, דסגי בחפירה מועטת.

*

'כספים' – תאוות העולם הזה שהאדם כוסף אליהם וחושקם, אין מפניהם שמירה אלא ב'קרקע' – ישפיל האדם את עצמו עד לארץ, רק אז יתבטלו תאוותיו. וכן לאידך גיסא: **'כספים'** דקדושה; הכוסף ומשתוקק אליו יתב' לדבקה בו ובמצוותיו – אם רוצה לשמר ולקיים אותם ה'כספים' – **אין להם שמירה אלא בקרקע** – ע"י ענוה ושפלות (עפ"י 'תולדות אדם' ליקוטי הש"ס; לקוטי מזהר"ם שבסו"ס זרע קדש, תרומה. ומובא גם בישמח ישראל לשמע"צ לט).

דף לב

'משלם חומש וחומשא דחומשא'. מדברי רבנו חננאל נראה שמפרש דלא כרש"י, שכל האוכל תרומה בשוגג משלם חומש וחומש של החומש, דהיינו חומש מלבר. כיצד? כאשר משלם חמשיית מלגו ועוד מוסיף חמשיית של החמשיית ששילם, ועוד חמשיית של אותה חמשיית וכו' – הוא סכום הנושק לחומש מלבר. [כגון אכל מאה משלם הקרן ומוסיף עשרים, ועוד ארבע – חמשיית מלגו של עשרים, ועוד חומש מהארבע וכו'. והיות ואין לחשבון זה סוף, משלם חומש מלבר דהיינו עשרים וחמש, שהוא ה'תקרה' לכל החומשים שנוסיף] (רע"כ).

'איבעיא להו כשהוא משלם, לפי מדה משלם או לפי דמים משלם. כל היכא דמעיקרא שויא ארבעה זוזי ולבסוף שויא זוזא לא תיבעי לך דודאי כדמעיקרא משלם לפי דמים, דלא גרע מגזלן...' הקשה הגרע"א, הלא גם באופן זה יש נפקותא; אם לפי מדה משלם ורק מצד שהוא כגזלן חייב ליתן כדמעיקרא, הלא יכול לשלם בפירות כפי המדה שאכל ואילו השאר אינו אלא חוב ממוני כשאר גזלן ומשלם בכל דבר, ויכול הכהן למחול. אבל אם תשלומי תרומה נקבעים לפי דמים הרי אינו מתכפר עד שישלם את כל הסכום בפירות, ואין הכהן יכול למחול כלל. ומצינו שני אופנים – הפכיים – בתירוץ קושיא זו; הרש"ש כתב שגם לפי הצד בגמרא שלפי דמים משלם, בשביל הכפרה די כאשר מחזיר פירות כפי המדה שאכל הגם שאינם שוים לסכום הדמים שבשעת האכילה, וכל מה שצדדו לפי דמים משלם היינו לומר שאינו צריך לפי מדה, אבל כשמשלם לפי מדה דיו בכך להתכפר. הלכך לפי שני הצדדים שבגמרא כשהוזלו הפירות מתכפר כשמשלם כמדה שאכל, ומוסיף דמים מצד דיני גזילה גרידא. [וכבר העירו שמפשוט דברי הרמב"ם ושאר ראשונים, וגם מצד הסברה הפשוטה נראה שלדעת האומר לפי דמים הפירוש כפשוטו, רק לפי דמים, ואינו יוצא ידי כפרתו בתשלומין לפי מדה אם אינו שוה לדמים בשעת האכילה. ע' שבת הלוי ח"ט רלד].

גם יש להעיר שדברי הרש"ש יתכנו רק לפי דעת הסוברים שחייבי מיתה בשגגה אינם פטורים מממון, אבל לדעת הפוסקים (עתוס' ט.). לא היה לו לשלם את מידת הפירות שאכל, שהרי שאר התשלום ממון הוא והיה לו להיפטר.

ויש אומרים לאידך גיסא; גם לפי הצד שלפי מדה משלם, כאשר הוזלו הפירות והוא מתחייב לשלם כדמעיקרא, הרי שהסכום כולו נידון בדין 'תשלומי תרומה' וצריך להוסיף חומש על כל הסכום [לא רק

על הסכום ששוה עתה]. וגם כאשר אכל תרומה השייכת לו כגון שירש מאבי אמו כהן – משלם הסכום המלא, מצד כפרה. וכוונת הגמרא 'דלא גרע מגזלן' – שתשלומי תרומה שאמרה תורה, לא גרע דינם מדין תשלומי גזילה, לשלם כדמעיקרא, ואף כאשר מפריש לעצמו מפריש כדמעיקרא. ואין הכוונה לומר שמשלם כדמעיקרא בתורת דין גזלן – הלכך לפי שני הצדדים בגמרא משלם הכל בפירות ואין מועילה מחילת הכהן (עפ"י חזון איש או"ח קכד וב"ק ח, טו; שפת אמת).

בשבט הלוי (שם) העיר שאמנם כן יש להוכיח מדברי התוס' בגטין נד, כפי שהוכיח החזו"א. ואולם מדברי רש"י שם אין משמע כן.

וע"ע: אגרות משה יו"ד ח"א רח; חדושי הגר"ש שקאפ כתובות לא; בית ישי ו, א; ברכת אברהם.

'הא מני רבי יוסי הגלילי היא דאמר חמץ בפסח מותר בהנאה...'. ואם תאמר הלא פשט לשון המשנה 'קרן וחומש' משמע שמשלם כל הסכום, שהרי לא אמרו 'דמי עצים' כבסיפא – והלא אין התרומה שוה אלא כעצים והיה לו לשלם דמי עצים בלבד [ובשפת אמת רצה לחדש שהואיל ונחסר מעט, מגלגלים עליו הכל. ואין מובן טעם הדבר, הלא דמי עצים הוא כל השווי של החמץ ולא יותר].

ונראה ששייך לומר 'קרן' גם על דמי עצים. ורק בסיפא שאין שם חומש אמרו 'דמי עצים' אבל ברישא שפיר שנינו 'קרן וחומש'. ועוד יש לומר לפי דברי הגר"ש שקאפ שאף לדעת הסובר לפי דמים משלם, חייב להפריש כל המדה שאכל כדי להתכפר, ורק התשלום לכהן הוא לפי הדמים. ועל כן אמרו 'קרן וחומש' שהרי ההפרשה צריכה להיות כמידת כל מה שאכל (עפ"י שיעורי הגרשו"א).

'כתנאי, האוכל תרומת חמץ בפסח... רבי יוחנן בן נורי מחייב'. מבואר בגמרא שלדעת הסובר 'לפי מדה משלם', האוכל תרומת חמץ בפסח, הגם שהיא אסורה בהנאה ואין לה דמים – משלם תשלומי תרומה. והקשה הפני-יהושע (לא סע"ב) על טעם הדבר שמשלם לכהן, הלא הכהן היה מחוייב להשביתה ולבערה מן העולם והיא אסורה בהנאה ואינה 'ממון' כלל, ומדוע יש לשלם לו.

ונראה שלפי דעת האומרים 'לפי מדה משלם', עיקר תשלומי התרומה אינו חיוב ממוני אלא ענינו כפרה על שאכל תרומה, והממון בשוגג בא במקום המיתה במזיד. ואמנם אם אכל תרומה של כהן מסוים צריך לשלם הקרן לאותו כהן שאכל ממנו [והחומש – לכל כהן שירצה. משנה תרומות ו, ב], אך התשלום במהותו הוא כפרה על אכילת תרומה. ולכן בתרומת חמץ, הגם שלא הפסיד כלום לכהן הפרטי, צריך לשלם לשבט הכהונה [כמו שאמר רבי יוחנן בירושלמי. וריש לקיש שם אמר שמפריש לעצמו] כדי לכפר על אכילתו (עפ"י שבט הלוי ח"ט רלה, ט. וכן נקט בחזו"א (קכד), שהאוכל תרומת חמץ צריך ליתן תשלומיו לכהן ואינו מפריש לעצמו).

'הא למה זה דומה לתרומת תותים וענבים שנטמאה שאין לו בה לא היתר אכילה ולא היתר הנאה'. ואם תאמר הלא ראוי ליתננה לעופות וכד'. ויש לומר הואיל ומצווה לשרפה אין רשאי ליתן להם. [אך קשה לפי מה שכתב רש"י (בביצה, ולהלן מו. ועוד) שאפשר ליתן תרומה טמאה לבהמה. אמנם שאר הראשונים חלקו על כך] (עפ"י שיעורי הגרשו"א).

(ע"ב) 'אמר אביי: רבי אליעזר בן יעקב ורבי עקיבא ור' יוחנן בן נורי כולו סבירא להו...' כן דרכו של אביי [וכן רבי יוחנן] בהרבה מקומות, להעמיד רשימת חכמים בשיטה אחת (ע' במצוין ביוסף דעת ב"ב עח).

*